

LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

I. Introducere

Cursul se adresează studenților din anul I al Facultății de Filosofie și Jurnalistică, prin profesiile pe care le vor îmbrățișa, aceștia vor desfășura de-a lungul celor patru ani de studiu, precum și ulterior, o constantă și intensă activitate ce se sprijină pe cunoașterea temeinică a limbii materne, a regulilor și normelor de funcționare a limbii scrise sub aspectul ei cel mai îngrijit, limba română literară. Cursul descrie succint organizarea și funcționarea limbii române contemporane, pe niveluri (fonetic/fonologic, lexical și gramatical) cu unele referiri la stadiile evolutive ale unor fenomene de interes actual, punând accent pe aspectele normative (corect-incorect, recomandat-admis) ale limbii române literare dar și cu trimiteri spre terminologia și structurile limbajului domeniilor filosofiei și jurnalisticii.

II . Obiective

Obiectivul cursului constă în realizarea unei priviri de ansamblu asupra acestor componente studiate secvențial și, de asemenea, în configurarea cât mai explicită a uzajului limbii.

Cunoașterea în această formă a limbii române poate constitui o premisă pentru mai buna înțelegere de către studenții Facultății de Filosofie și Jurnalistică a sistemului mass-media și a metaliteraturii filosofice fiindcă ambele, ca mesaje, apelează la discursul lingvistic.

III. Cerințe

La finalizarea cursului studenții trebuie să posede cunoștințe și deprinderi vizând terminologia de specialitate în domeniile foneticii, ortografiei, lexicului și morfosintaxei, să-și însușească o serie de informații din bibliografia domeniului, pornind de la studiile și articolele cele mai importante, de strictă specialitate, și până la marile sinteze consacrate limbii române.

Cursanților li se mai cere:

- să cunoască legile generale ale limbii și structura fonematică a limbii române (vocalismul și consonantismul) atât sub aspect fonetic cât și ortografic, ca reprezentare grafică, după reguli prestabilite, a sunetelor limbii române.

- analiza sunetelor limbii române din punct de vedere funcțional
- inventarul fonetic și clasificarea sunetelor limbii române
- utilizarea principiilor sistemului ortografic românesc.
- problematica teoriei semnului lexical
- teorii și aplicații privind structura cuvântului.
- criteriile clasificării cuvintelor din punct de vedere semantic, formal, social.
- folosirea corectă, nuanțată, plastică a limbii materne.
- reactualizarea cunoștințelor de morfo-sintaxă, privind categoriile gramaticale, precum și structura de organizare logică și gramaticală a limbii române atât sub aspectul formal (morfologic) cât și sub incidența interacțiunilor și valențelor sintactice.
- înțelegerea și interpretarea de către studenți a ideilor, termenilor, conceptelor, din celelalte discipline de studiu, întrucât cuvântul reprezintă cel mai performant tip de comunicare.
- posibilitatea de a redacta articole, studii, lucrări (inclusiv lucrările de diplomă) într-o viziune proprie, ca urmare a cunoștințelor și metodelor asimilate și utilizarea acestora în cadrul unui limbaj științific de specialitate.

III. A. Conținutul cursului

1. a Fonetică și fonologie.

Sunetul și fonemul. Sistemul fonologic al limbii române. Sistemul vocalic, semivocalele, sistemul consonantic.

Diftongi și triftongi. Silaba. Despărțirea cuvintelor în silabe. Alternanțe fonetice. Haitul și evitarea lui în limba română. Accentul și fluctuațiile lui în limba română.

1. b. Probleme de ortografie și ortoepie.

Semne și reguli ortografice. Caracteristicile ortografiei românești actuale. Scrierea și pronunțarea cuvintelor cu forme paralele și a numelor proprii. Scrierea cuvintelor compuse și a unor grupuri sintactice stabile. Scrierea cu litere majuscule.

2. Lexic

Structura generală a lexicului românesc. Vocabularul fundamental al limbii române și masa vocabularului. Vocabularul activ și vocabularul pasiv; vocabularul general și vocabularul cu utilizare limitată. Structura etimologică a vocabularului.

Arhaisme și regionalisme. Tipuri de arhaisme (fonetice, morfologice, sintactice, lexicale). Arhaisme semantice. Tipuri de regionalisme

Împrumuturi lexicale în limba română. Împrumuturi lexicale vechi (slave, maghiare, turcești și grecești ș.a.). Împrumuturi lexicale neologice. Modernizarea vocabularului prin neologisme. Rolul neologismelor în dezvoltarea limbii române. Principalele influențe moderne exercitate asupra lexicului românesc (latinești, italiene, rusești, franceze și englezești)

Calcul lingvistic și cultivarea limbii române literare. Dublete sinonimice realizate prin calc și împrumut. Calcul lingvistic și exprimarea corectă.

Probleme de semantică. Evoluția semantică a cuvintelor. Polisemia și sursele ei fundamentale. Omonimia și antonimia lexicală. Paronimele și atracția paronimică. Sinonimia lexicală.

Tipuri de unități frazeologice. Locuțiuni și expresii.

3. Probleme de morfosintaxă.

Categoriile lexico-gramaticale ale limbii române. Forme aflate în variație liberă. Forme paralele cuprinse în normă.

Acordul în limba română (acordul subiectului cu predicatul, atributului adjectival cu regentul său). Vorbirea directă, vorbirea indirectă și indirectă liberă.

Transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă. Unitățile sintaxei.

Raporturile sintactice. Funcțiile sintactice. Corect și incorect în construcțiile sintactice

III. B . Lista de titluri de eseuri (referate)

Referatele vizează aspectele concrete din uzul lingvistic contemporan, (prezentate în cursul de față) cu trimitere mai ales la mass-media. În ele se va pune accentul pe discernerea și utilizarea între unele cuvinte, expresii și construcții corecte/incorecte, care prezintă un grad ridicat de dificultate și se regăsesc ca atare în limba scrisă. Pe lângă referatele tematice (care detaliază informația din curs), în funcție de specializarea pe care și-o vor alege, studenții vor primi îndrumările și bibliografia necesară pentru a redacta referate fie despre limbajul presei, fie despre crearea terminologiei filosofice românești. Aceștia vor depune lucrările (minimum 3, de aproximativ 10 pagini) înainte de sesiunea de examene. Prezentarea referatului este obligatorie pentru susținerea examenului.

III. C. Titluri propuse

1. Structura generală a lexicului românesc.
2. Polisemia și sursele ei fundamentale.
3. Împrumuturi lexicale în limba română.
4. Modernizarea vocabularului prin neologisme.
5. Neologismele în limbajul mass-media.
5. Probleme de ortografie și ortoepie. Semne și reguli de punctuație și ortografie.
6. Categoriile lexico-gramaticale ale limbii române.
7. Gramatica și logica. Unitățile sintaxei.

III. D. Eseuri

1. Există un stil publicistic ?
2. Crearea terminologiei filosofice românești. Premise istorice.

IV. Bibliografie

A. // obligatorie //

*** *Dicționar ortografic, ortoepic și de punctuație*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995.

*** *Gramatica limbii române (Gramatica Academiei)*, 2. Vol., Editura Academiei, București, 1966.

*** *Sinteze de limba română* (coordonator Theodor Hristea), Editura Albatros, București, 1984

Coteanu Ion, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, București, 1990.

Coteanu Ion, *Gramatică, stilistică, compoziție*, Editura Fundației România de Mâine, București, 1997.

Toma Ion, Popescu Florin, Silvestru Elena, *Limba română* (curs general), Editura Fundației România de Mâine, București, 2000.

B. // facultativă //

*** *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995

*** *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Editura Academiei, București, 1982.

*** *Limba română* (coordonator Florin Popescu), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993.

*** *Limba română corectă* (coordonator Vasile Breban), Editura Științifică, București, 1973.

Avram Mioara, *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997.

Avram Mioara, *Ortografie pentru toți*, Editura Litera, Chișinău, 1997.

Graur, Alexandru, *Dicționar al greșelilor de limbă*, Editura Academiei, București, 1982.

Guțu Romalo Valeria, *Corectitudine și greșală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1972.

Mihăescu N., *Carte despre limba românească*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.

Marcu Florin, Maneca Const., *Dicționar de neologisme*, Editura Academiei, București, 1978.

Marcu Florin, *Noul dicționar de neologisme*, Editura Academiei, București, 1997.

Munteanu Ștefan, *Cuvânt și cultură*, Editura Amphora, Timișoara, 2000.

Săceanu Ion, *Sinonimia în limba română (glosar de expresii, locuțiuni și exerciții)*, Editura Niculescu, București, 1999.

Sârbu Richard, *Antonimia lexicală în limba română*, Editura Facla, Timișoara, 1977.

Seche Luiza, Seche Mircea, *Dicționarul de sinonime al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997.

Stati Sorin, *Călătorie lingvistică în țara muzelor*, Editura Științifică, București, 1963.

Stati Sorin, *Douăzeci de scrisori despre limbaj*, Editura Științifică, București, 1973

Toma Ion, *Limba română contemporană*, Editura Niculescu, București, 1996.

V. Note de curs.

Fonetică și fonologie.

Fonetica studiază sunetele vorbirii.

Fonologia analizează sunetul ca unitate sonoră funcțională.

Fonemul este cea mai mică unitate fonică (sau sonoră) a unei limbi.

În raport cu fonemul sunetul e material sau concret. Fonemul e general abstract și reprezintă o clasă de sunete asemănătoare. Între **fonem** și **sunet** există un raport dialectic asemănător cu cel existent între **noțiune** și **obiect** sau între **general** și **particular**.

În scris nu notăm sunetele, ci fonemele. Din acest motiv, în fonem, vom avea mereu același sunet diferit pronunțat, în variante și varietăți ale aceluiași sunet sau tip sonor.

Sistemul fonologic al limbii române

Sistemul vocalic

Limba română are 7 vocale (a, î, [â], e, i, o, u) din care 4 (e, i, o, u) funcționează și ca semivocale, fără a fi foneme independente.

Principala caracteristică a vocalelor este că sunt sunete continue, deci se pot rosti fără ajutorul altor sunete. Ele sunt sunete pure.

Vocalele se clasifică după:

- locul de articulare
- gradul de deschidere a cavității bucale

Semivocalele

Prin diftongi înțelegem un grup de două sunete diferite (dintre care una este vocală, iar cealaltă semivocală) și care sunt pronunțate în aceeași silabă. După dispunerea celor două elemente vocalice inegale distingem:

a) **diftongi ascendenți** [urcători], [crescânzi], formați din semivocală + vocală: *i^a*, *o^a*, *i^u*, *i^e*.

Exemple:

pⁱatră, *bⁱată*, *i^uarnă*
d^eal, *t^eacă*, *m^eargă*
fⁱerbe, *i^epure*, *pⁱere*
i^unie, *i^ulie*, *i^ute*

b) **diftongi descendenți**, [coborători], [descrescători], formați din vocală + semivocală: *a^u*, *aⁱ*, *oⁱ*, *eⁱ* etc.

Exemple:

- *bo^u*, *cado^u*, *lavabo^u*
- *maⁱ*, *scaⁱ*, *raⁱ*,
- *râ^u*, *pârâ^u*, *grâ^u*, *frâ^u*

- *tău, său, ferăstrău, mestecău*

Triftongi

Triftongul este o emisiune de 3 sunete diferite în limitele unei singure silabe, dintre care două semivocale și una vocală. În mod obișnuit cele două semivocale sunt repartizate la începutul și sfârșitul triftongului (*ia^u, iaⁱ, oaⁱ, iⁱ* [*pustⁱiⁱ*] persoana I sing., perfect simplu, de la verbul *a pustii*).

Exemple:

- *be^au, vre^au, ia^u, trăⁱa^u, trăⁱaⁱ, biruⁱaⁱ, le^oaⁱcă, lup^oaⁱcă, creⁱoane, aripⁱoară, le^oarcă* (ultimele trei fiind s+s+v, deci excepții de la regula s+v+s)

Hiatul

Prin **hiat** se înțelege întâlnirea (în interiorul aceluiași cuvânt) a două vocale care fac parte din silabe diferite (**real**, *re-al*, **coafor**, *co-a-for*). Când într-o frază sau propoziție un cuvânt se termină în vocală, iar cel care urmează începe tot printr-o vocală avem de-a face cu un **hiat în fonetică sintactică**.

Sistemul consonantic

Spre deosebire de vocale, consoanele sunt sunete ale vorbirii formate mai ales din zgomete, care se produc fie prin închiderea totală și deschiderea bruscă a canalului fonator (vorbitor) într-un anumit punct de pe parcursul său, fie prin strâmtarea aceluiași canal fonator. Consoanele sunt sunete care nu se pot pronunța fără „ajutorul” altor sunete.

Clasificarea lor e face după mai multe criterii:

- locul de articulare [cele ce se pronunță în același loc se numesc **omorgane**]
- modul de articulare [conține mai multe subdiviziuni]

Grafic: Bilab. Labd. Den. Prep. Pal. Ppal. Larg.

		s S	s S	s S	s S	s S	s S	s S
NS oclusive	p b	t d	k ⁱ	g ⁱ	k	g		
	africate	t̪	c ⁱ	g ⁱ				
	fricative	f v	s z	ș j			h	
SO nazale	m		n					
	laterale		l					
	vibrante		r					

Legendă:

oclusive=explozive Labd. =Labiodentale

africate=semioclusive Den. =Dentale

fricative=constrictive Prep. =Prepalatale

nazale=oclusive Pal. =Palatale

lichide=laterale Ppal. =Postpalatale

lichide=vibrante Larg. =Laringale

NS=nesonante s=surde

SO=sonante S=sonore

Bilab. =Bilabiale

Silaba

Silaba este sunetul sau grupul de sunete caracterizat printr-un singur accent.

Silabele pot fi:

deschise (terminate în vocală)

închise (terminate în consoană)

Silabele pot fi accentuate și neaccentuate.

Accentul

Pronunțarea mai intensă sau pe un ton mai înalt, fie a unei silabe dintr-un cuvânt, fie a unui cuvânt dintr-o propoziție sau o frază se numește accent. De obicei, la nivelul propoziției sau frazei există și un accent logic (sau sintactic) care nu trebuie confundat cu cel gramatical (natural).

În limba română accentul nu are loc fix, ca în alte limbi, precum franceza, accentuată pe prima silabă, sau maghiara care are accentul pe silaba finală.

Fiind liber, accentul stă în limba română pe:

a) ultima silabă a cuvântului (*popór, măséa*)

b) silaba penultimă (*cásă, măsă, scăun*)

c) silaba antepenultimă (*répede, márgine, pásăre*)

d) a patra sau a cincea silabă de la sfârșit spre începutul cuvântului (*prépețiță, véveriță, șáptesprezece*).

Ortografia

Ortografia este un sistem de reguli precise, fixe și unitare, care constau din explicarea valorii semnelor dintr-un anumit sistem grafic de reproducere a unei limbi și din formularea condițiilor de folosire a acestor semne, sistem menit să generalizeze și să stabilizeze varianta cultivată a limbii.

Începând cu gramaticile antice, literelor li se atribuie trei calități diferite, indestructibil legate una de alta:

1. figura, „desenul literei”

2. numele, „denumirea dată literei”

3. puterea, „modul de pronunțare a sunetului pe care-l reprezintă litera respectivă”.

Semne ortografice și de punctuație

În afară de litere, ortografia se bazează și pe o serie de semne auxiliare cunoscute semne ortografice. Lor li se adaugă și anumite semne diacritice (semne grafice adăugate literelor pentru a le marca diferențele între aceeași grafie (accentul, trema, sedila). Unele dintre semnele ortografice sunt și semne de punctuație, ca de exemplu punctul [.] în abrevieri. Semnele ortografice marchează relații între unități morfologice și fonetice.

Cratima (liniuța de unire) [-], unește :

- cuvinte diferite, ce formează silabe comune, prin elidarea unor vocale sau nu: te-au văzut.

- cuvinte ce formează silabe comune cu sunete din cuvântul apropiat (prin elidare sau nu), postpus sau antepus: *într-o, se-nvrednici*.

- imperative și gerunzii cu pronumele reflexiv sau personal postpus (*du-te !, ducându-se, ducându-le*).

- adjective posesive postpuse substantivului, în expresii de tipul *maică-sa, taică-su*.

- formele inverse verbale cu pronumele reflexive personale și verbele auxiliare: *face-li-se-vor*.

- elemente componente nesudate ale unui cuvânt compus: *câine-lup, dus-întors*.

- articolul hotărât (*eu-l*), cu prepoziția (*de-ul*), cu o conjuncție (*că-ul*) etc., convertindu-le în substantive. Același regim îl au și substantivele străine, neasimilabile (*feed-back-ul*).

Apostroful [i]

marchează elidarea unui sunet (*domnu' profesor*) sau a unei silabe (*dom'le*).

Punctul [.]

este folosit ca semn ortografic în: abrevieri: *ș.a. m. d., dr.*

Notă: Nu se pune punct după simbolurile din domeniile științifice (fizică, chimie, matematică, geografie).

Bara [/]

se folosește în duble abrevieri (*km/h*)

Semne de punctuație

Semnele de punctuație au rolul de a marca în scris, asemenea unor elemente auxiliare, informații esențiale despre natura comunicării (pauze, intonații, întreruperi ale cursului vorbirii).

Punctul [.]

marchează sfârșitul unei comunicări enunțative.

Semnul întrebării [?]

marchează sfârșitul unei comunicări interogative.

Semnul exclamării [!]

în *propoziție*, izolează vocative și interjecții, înlocuind virgula, când subiectul vorbitor nuanțează o atitudine imperativă, exclamativă, optativă.

în *frază*, marchează sfârșitul unei comunicări imperative, exclamative, optative.

Punctele de suspensie [...]

marchează întreruperea comunicării (motivațiile subiectului vorbitor sunt multiple: consideră că destinatarul subînțelege ce urmează; neputința subiectului vorbitor de a se exprima în urma unei emoții puternice; o pauză intenționată a vorbitorului, după care urmează un cuvânt neașteptat, de obicei cu nuanță ironică).

Ghilimelele [„”, [« »]

în *propoziții* încadrează nume de instituții, întreprinderi, titluri de publicații etc. sau încadrează un cuvânt ori o sintagmă cărora subiectul vorbitor le evidențiază sensul ironic prin intonație, acestea trebuind să fie înțelese cu sensul lor antinomic.

în *frază* sau în text marchează un citat:

cel de-al doilea tip de ghilimele, cunoscute și sub numele de *ghilimele franțuzești*, este întrebuințat în cazul folosirii unui citat în interiorul primului citat.

Parantezele (–), [–], / /

sunt rotunde, pătrate, sub formă de bare paralele și izolează o explicație: cuvinte, propoziții, cuvinte adăugate de altă persoană decât autorul în text sau fraze incidente.

Punctul și virgula [;]

coordonează două propoziții, într-o frază în care se reia ideea unei principale anterioare sau explicative (cauzale ori apozitive).

Două puncte [:]

în propoziții, introduce o enumerație care explică cuvântul precedent semnului.

în frază, introduce o propoziție explicativă, apozitivă, causală sau chiar principală.

în text, marchează trecerea de la la vorbirea indirectă la vorbirea directă.

Linia de pauză [–]

se utilizează în interiorul propoziției sau al frazei pentru a delimita cuvintele, construcțiile incidente, apozitiile ori pentru a marca lipsa predicatului sau verbului copulativ.

Linia de dialog [–]

marchează introducerea vorbirii directe și dialogul.

Virgula [,]

- izolează vocative, apozii, interjecții, cuvinte incidente, de restul propoziției, complemente circumstanțiale și elemente predicative suplimentare situate între subiect și predicat.

- desparte complementele circumstanțiale antepuse subiectului; două părți de propoziție diferite care au același regent; atributul explicativ și circumstanțial antepus regentului.

- coordonează, prin juxtapunere, elementele componente ale unei părți de propoziție multiple.

- în *frază*, izolează propoziții și fraze incidente, propoziții intercalate într-o altă propoziție sau între două coordonate, apozitive.

desparte completele circumstanțiale cauzale, consecutive, concesive, condiționale, indiferent de poziție, o atributivă explicativă când nu este plasată imediat după termenul regent.

- coordonează, prin juxtapunere, propoziții de același fel; prin raportul adversativ și conclusiv (împreună cu conjuncția *sau/ și* copulativ și disjunctiv) dacă este reluată conjuncția.

Notă: Nu se pune virgulă !

între următoarele patru părți de propoziție (indiferent de topică: subiect, predicat, complement direct și complement indirect.

între determinant și determinat.

între verbul copulativ și numele predicativ.

între regentă și subiective, predicative, complete directe, complete indirecte, indiferent de poziție.

între regentă și circumstanțiale de timp, loc, mod, scop, dacă sunt postpuse.

Lexicul

Lexicul sau **vocabularul** reprezintă totalitatea cuvintelor dintr-o limbă.

După unii cercetători, lexiconul limbii române conține aproximativ 120. 000 de cuvinte.

Criteriile de clasificare a vocabularului unei limbi sunt multiple:

În funcție de importanța funcțională a cuvintelor se poate stabili următoarea clasificare:

1. **Fondul principal lexical**, [vocabularul de bază], [lexiconul esențial] [vocabularul reprezentativ].

2. **Masa vocabularului**.

Fondul principal lexical-este nucleul funcțional stabil al limbii și cuprinde aprox. 1500 de cuvinte, considerate cele mai uzuale, care reprezintă:

relații de rudenie: *mamă, tată, frate soră, fiu, soț ș.a.*

părți ale corpului omenesc: *inimă, cap, frunte, mână ș.a.*

obiecte de uz general; *masă, casă, stradă, fereastră ș.a.*

stări și acțiuni: *a face, a merge, a zice, a vrea, a ști ș.a.*

nume de păsări și animale: *câine, găină, oaie, cal ș.a.*

nume de pomi și arbori: *prun, cireș, stejar, salcâm ș.a. .*

diviziuni ale timpului: *zi, oră, lună, iarnă, noapte ș.a. .*

culori: *roșu, galben, albastru, verde ș.a.*

Masa vocabularului reprezintă partea cea mai numeroasă a lexiconului și poate fi structurată în:

arhaisme (cuvinte ieșite din uz): *spătar, polcovnic, plăieș ș.a.*

regionalisme (cuvinte utilizate numai în unele zone lingvoistice): *nea, zăpădă, om ăț, porumb, păpușoi, cucuruz ș.a.*

elemente de argou (cuvinte cu un sens „ascuns” celorlalți vorbitori, utilizate în medii specifice): *gabor, sticlă, curcan*, (toate înseamnă „polițist”) ș.a.

elemente de jargon (termeni utilizați cu prețiozitate spre a se detașa de ceilalți vorbitori): *O. K., bue-bye, mon cher ș.a.*

neologisme (cuvinte nou pătrunse în limbă): *a implementa, clivaj, coalescență, transgresează, aserțiune ș.a.*

Structura cuvântului

Unitatea minimală a vocabularului o reprezintă **cuvântul** [lexemul]. Știința care studiază cuvântul se numește **lexicologie**. Aceasta se referă la chestiuni privind etimologia cuvintelor, împrumuturile dintre limbi, modalitățile de îmbogățire a vocabularului și, într-o măsură mai redusă, la structura cuvintelor, nu la forma lor. Structura morfologică a cuvintelor este vizibilă mai cu seamă la substantive, adjective și verbe.

Părțile (elementele) componente ale unui cuvânt, luate pe orizontală - în special de la stânga spre dreapta- pot fi:

rădăcina

tema

sufixe / afixe/

prefixe / afixe/

desinențe / afixe/

} acestea toate se numesc **afixe**

Toate elementele componente ale unui cuvânt (rădăcina, tema, sufixele, prefixele, desinențele /afixe/, accentul și intonația apar în lucrările de specialitate și sub denumirea generală de **morfeme**. Pentru că sunt segmente (fonice sau grafice) ale unui cuvânt (părți pe orizontală ale acestuia) rădăcina, tema, sufixele, prefixele și desinențele se numesc **morfeme segmentale**.

Alături de elementele componente notate mai sus, în structura cuvintelor sunt prezente **accentul** și **intonația**. În schimb, accentul și intonația, pentru că nu sunt segmente (luate pe orizontală) ale unui cuvânt, dar pentru că au un rol important în marcarea unor segmente ale cuvintelor (stau deci deasupra lor), se numesc **morfeme suprasegmentale**. Dintre toate elementele citate numai rădăcina este specifică tuturor cuvintelor.

În limba română se pot distinge **părți de vorbire analizabile** (*substantive, adjective, pronume, numere, verbe*, la care se pot detașa -în totalitate sau parțial- componentele morfotice) și **părți de vorbire neanalizabile** (*articole, pronume, adverbe, prepoziții, conjuncții, interjecții*) la care nu se pot detașa părți componente.

Rădăcina este partea fixă a unui cuvânt, neschimbătoare, nedivizibilă și neanalizabilă în părți componente. Ca parte fixă a unui cuvânt, rădăcina se poate detașa cel mai ușor în formele verbale regulate. De regulă, un cuvânt analizabil este format din rădăcină, temă și afixe, dar există și forme în care cuvântul coincide cu rădăcina: *om, acest, merg, el*.

Rădăcina mai este numită **bază de derivare** sau **cuvânt de bază** care corespunde unei părți de vorbire.

Când sufixele și prefixele se adaugă unui substantiv, **baza** se numește **substantivală**: *brăduț, copilaș, orășean, împăduri*.

Când sufixele și prefixele se adaugă unui adjectiv, avem de-a face cu baze adjectivale: *albăstrel, grășuc, înălbit, roșior*.

În cazul bazelor verbale, sufixele și prefixele se adaugă formei de infinitiv: *adunare, ghicitoare, lunecos*.

Când sufixele și prefixele se adaugă unui adverb, baza de derivare este adverbială.

Notă: La toate bazele cuvintele se pot adăuga direct (*copilaș, albuț*) sau prin suprimarea elementului vocalic final (*păduros, albăstrel, lunecos*).

Pornind de la bazele de derivare / rădăcini/ se pot stabili familii de cuvinte (sau familii lexicale), care constituie totalitatea formelor /cuvintelor/ rezultate prin adăugarea, la bazele respective, de sufixe și de prefixe: **pădure** > *pădurean, pădurice, păduriște, păduriță, păduros, împăduri, despăduri, reîmpăduri*.

Observație: Uneori în rădăcina cuvântului pot apărea alternanțe fonetice ori consonantice.

Tema este alcătuită din rădăcină și unul sau mai multe afixe (prefixe, sufixe). Față de rădăcină, tema are segmente în plus:

teme lexicale, care au în vedere sensul lexical al cuvintelor: **împăduri** = *îm-* + *pădur*, rădăcină; **pătuț** = rădăcină *păt-* + *uț*, sufix.

teme gramaticale (flexionare) prin care se realizează formele flexionare ale cuvintelor. Ele sunt specifice mai cu seamă verbelor: **cântam** are *cânta*, tema imperfectului, forma constă din rădăcina *cânt-* și sufixul gramatical *-a-*, de imperfect;

în **cântasem** avem tema mai mult ca perfectului rezultată din *cânt-* + *a* (sufix gramatical) + *se* (sufix gramatical).

Sufixe sunt afixe cu valoare lexicală și gramaticală, care se pot adăuga la o rădăcină (*ieduț*) sau la o temă (*cântase*).

Sufixe se clasifică astfel:

lexicale (sau derivative), când prin adăugarea lor la o bază se creează cuvinte cu sens lexical nou (*copilaș* < **copil**, *pădurar* < *pădure*, *orășean* < **oraș**).

gramaticale (morfologice sau flexionare), când, prin adăugarea lor la o bază (rădăcină sau temă) se realizează, spre exemplu, timpuri sau moduri la verbe (prezent indicativ: *cântăm*, cântați, ; imperfect: *mâncam*, *mâncăți*; mai mult ca perfect: *citisem*, *citiseși*; infinitiv: *a lucra*; gerunziu: *citind*, *lucrând*; participiu: *lucrat*, *păstrat*).

Prefixele sunt afixe care au, de regulă, numai valoare lexicală și care apar întotdeauna înaintea rădăcinii: *desface*, *reface*, *nesigur*.

Notă: Unele cuvinte pot fi derivate concomitent cu sufixe și prefixe. Acest tip de derivare se numește **parasintetică**: *împăduri*, *dezmoștenire*.

Desinențele sunt întotdeauna afixe gramaticale, adăugate rădăcinii (*merge*, *faci*, *harnică*) sau temei (*cântam*) și care pot marca:

persoana și **numărul** la verbe: *între*, persoana I singular, *între*, persoana I plural, *întrați*, persoana a II-a plural.

genul, **numărul** și **cazul** la:

substantive: *dulapuri*= neutru, plural, nominativ sau acuzativ

adjective (acordat în nr., gen și caz cu subst. deter.).

pronume: *această fată*= fem., sg., ac.

Există **desinențe marcate** (ca în exemplele de mai sus) și desinențe nemarcate / desinențe zero/ [Ø], ca în exemplele **bunØ** - *bună*, **acestØ** - *această*.

Notă: Referitor la raportul dintre desinență și terminație trebuie precizat că nu orice terminație este desinență, în timp ce orice desinență este terminație.

Îmbogățirea vocabularului

Lexicul fiecărei limbi se află într-o continuă schimbare, el constituind, între celelalte segmente ale limbajului privit funcțional, factorul cel mai dinamic, în timp ce părțile gramaticii unei limbi (fonetica, morfologia și sintaxa, care reprezintă „focalizări” asupra aceluiași element din perspective ce relevă, fonația, forma și tipurile de combinări) sunt cu mult mai conservatoare. Îmbogățirea vocabularului se face pe două căi:

Mijloace interne: derivarea (cu sufixe, prefixe, parasintetică, regresivă, despre care există referințe mai sus), compunerea, conversiunea [schimbarea valorii gramaticale].

Compunerea este procedeul de formare a unui cuvânt nou prin combinarea între două sau mai multe cuvinte existente în limbă. Aceasta se poate realiza prin:

Conversiunea [schimbarea valorii gramaticale] este procedeul prin care un cuvânt trece de la o parte de vorbire la alta sau dintr-o clasă gramaticală într-alta: subst. *binele* < adj. **bine**; subst. pr. *Lemnaru* < subst. **lemn**; adv. *pușcă* din expresia *gol pușcă* < subst. **pușcă** ș.a.

Mijloace externe: calcul lingvistic și împrumuturile din limbi cu care româna s-a aflat în contact ori a fost influențată pe cale livrescă.

Calcul lingvistic este un procedeu mixt (adică și intern și extern) de îmbogățire a vocabularului și constă în formarea de cuvinte noi prin copierea unor modele străine, dar cu material indigen: **Jahreszeit** > *anotimp*, **prendre la parole** > *a lua cuvântul*, **flying saucer** > *farfurie zburătoare ș.a.*

Împrumuturile lexicale în limba română provin din:

slavone [limba slavă veche]: *duhovnic, cazanie, ceasoslov, letopiseț*, dar și *plug, ogor, trudă, răs, veveriță, dihor ș.a.*

maghiare: *oraș, chip, gând, locaș, gingaș, viclean, sălaș ș.a.*

turcești: *ciubuc, musaca, cișmea, ciorap, basma, bre, barem, hal ș.a.*

grecești: *caligrafie, lefter, taifas, simandicos, ifos, ctitor ș.a.*

latina savantă: *ambigen, pictor, tezaur, student, rege ș.a.*

franceză: *balcon, bec, bacalaureat, cinema, pension ș.a.*

italiană: *adagio, bancă, basorelief, capodoperă ș.a.*

germană: *abțibild, fasung, glasvand, matriță, valț ș.a.*

engleză: *corner, fault, foltbal, pick-up, show ș.a.*

Notă: După unii specialiști, actualmente limba română cuprinde aprox. 50 000 de neologisme, „invazia” recentă provenind prin mass-media, mai ales din arealul englezei americane. Există chiar o tendință, în limbajul publicitar, de inventare a unor cuvinte și expresii pe care le vom numi, după modelul francez, elemente de romgleză.

Probleme de semantică

Semantica sau **semasiologia** este o disciplină subordonată lexicologiei, care are ca obiect de studiu sensul cuvintelor. Deoarece cuvintele unei limbi nu pot exprima în totalitate realitățile, relațiile și fenomenele înconjurătoare, gândirea fiind mai bogată (imaginativă) decât lexicul existent, cuvintele au, pe lângă un sens principal și alte utilizări, considerate secundare sau /și figurate. Cu acestea se ocupă *lexicografia*, știința modurilor de întocmire a dicționarilor.

Cât privește, sensul cuvintelor, distingem următoarele posibilități de clasificare:

cuvinte monosemantice (cuvinte cu un singur înțeles; extrem de puțin ca număr): **stronțiu** „element chimic radioactiv”, **infarct** „distrugerea unui țesut sau organ ca urmare a înfundării unei artere” ș.a.

cuvinte polisemantice (care au capacitatea de a conține mai multe sensuri): **broască** = *vietatea cu acest nume*, **broască** = *element de la ușă*, **broască** = *un anume tip de umflătură care apare pe braț la aplicarea unui lovituri puternice*.

Notă: Când numărul sensurilor pe care le posedă un cuvânt este foarte mare, avem de-a face cu fenomenul numit pletora smantică. Verbul *a face* are în *DEX* câteva zeci de sensuri.

Strict din punctul de vedere al sensurilor pe care le pot îngloba unele cuvinte există următoarele situații:

Omonimia, prin care se înțelege identitate în planul expresiei și diferență marcată în planul conținutului semantic: *lac* „întindere de apă stătătoare” și *lac* „numele unui preparat lichid”, *leu* „viețuitoare de pe continentul african”, *leu* „unitate monetară din țara noastră”.

Anonimia, care stabilește o relație semantică bazată pe opoziția de sens între două cuvinte scrise diferit: *bun-rău*, *mic-mare*, *slab-gras*.

Notă: Acolo unde ea nu se manifestă în mod natural, antonimia se poate realiza cu ajutorul negației, a unor prefixe, ori prin perifrază: *serios-neserios*, *tipic-atipic*, *a ascunde- a da pe față*.

Sinonimia poate fi definită ca relația care se stabilește între cuvinte cu forme diferite, dar cu înțeles identic sau foarte apropiat. Rezultă că există o sinonimie totală (în puține situații) și una parțială, cele mai multe cuvinte nefiind sinonime identice: *lucru-muncă*, *timp-vreme*, *repede-iute*, *competență-pricepere*.

Paronimia se referă la cuvintele care se scriu ori se pronunță asemănător, motiv pentru care unii vorbitori confundă sensurile acestor cuvinte: *anuar-anual*, *altas-altaz*, *adoagiu-adagio*, *oroare-eroare*, *familial-familiar*.

Tot de fenomenul paronimiei ține și așa-numita **etimologie populară**, ca rezultat al unei erori de interpretare, de obicei prin procedeul analogiei, a originii unui cuvânt: *lăcrămație* în loc de *reclamație*, cu sensul de „plângere”, *sunătoare* în loc de *sanatoria* (numele real al plantei medicinale care are floarea sub forma unui clopoțel).

Utilizarea unor cuvinte, al căror sens nu e corect asimilat, precum și lipsa de cunoștințe din domeniul lexicologiei, au drept rezultat și alte tipuri de greșeli. Între acestea, *pleonasmul* este des întâlnit în limbajul persoanelor neinstruite, dar și în cel al presei: *scurtă alocuțiune*, *a conviețui împreună*, *enorm de mult*, *în procent de 80 %*, *exemplu pilduitor*, *mijloace mass-media ș.a.*

Frazeologia

Obiectul de studiu al frazeologiei îl constituie grupurile de cuvinte fixe care au un înțeles de sine stătător. Se aseamănă cu elementele lexicale compuse (vezi referințele din paragraful despre mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului), unitățile frazeologice astfel realizate având un sens nou, bine stabilit și fără legătură cu fiecare element luat în parte. În rândul unităților frazeologice se disting:

Locuțiunile sunt unități frazeologice cu sens unitar și diferit de al elementelor componente, în care se păstrează totuși o legătură de sens cu unul dintre elementele alcătuitoare: **aducere aminte** „amintire”, **bătaie de joc** „batjocură”.

Expresiile (pe care unii autori le analizează împreună cu locuțiunile) corespund, de regulă, valorii unei propoziții, dar fără a avea și sensul acesteia, ci unul figurat: *a spăla putina*, *își ia inima în dinți*, *a face cu ou și oțet*.

Idiotisme (expresiile idiomatice) sunt unități frazeologice cu valoarea intrinsecă a unei propoziții, al căror sens este paradoxal ori absurd: **lovit cu leuca** „nebun”, **a-și pune pofta-n cui**, „a renunța”.

Probleme de morfo-sintaxă

Morfologia studiază cuvintele sub aspectul formei, al modificărilor flexionare, în cazul cuvintelor variabile, și al conținutului, prin care se împart în clase morfologice.

Sintaxa este partea gramaticii care se referă la regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze.

În analiza acestor conținuturi, între morfologie și sintaxă există o strânsă legătură, acestea relevându-și structurile și funcțiile, una în raport cu cealaltă. de altfel, orice analiză, fie morfologică, fie sintactică poate da, ca finalitate răspunsuri pentru ambele domenii care aparțin gramaticii.

Unitatea de analiză a comportamentului morfologic al cuvintelor este reprezentată de categoriile gramaticale, prin care se înțelege expresia gramaticalizată a unor categorii logice. O categorie gramaticală reprezintă o unitate de conținut abstractă, realizată prin intermediul unor valori cuantificabile din rândul mijloacelor gramaticale, altfel spus, la figurat, prin aducerea lor la un numitor comun.

Categoriile gramaticale specifice limbii române sunt:

genul, realizat prin valorile *masculin, feminin, neutru*.

numărul, manifestat prin forme de *singular* și *plural*.

cazul, cu următoarele valori: *nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ*.

determinarea, prin intermediul articolului (*hotărât/ nehotărât*)

comparația, care exprimă gradele de intensitate ale unor însușiri: *pozitiv, comparativ* (de *inferioritate, egalitate, superioritate*), *superlativ* (*relativ, absolut*)

persoana, cu valorile: *pers. I, a II-a, a III-a*, asociate cu categoria gramaticală a numărului.

modul, felul cum este considerată acțiunea: *moduri personale/ predicative* (*indicativ, conjunctiv, condițional-optativ, imperativ*), *moduri nepersonale/ nepredicative* (*infinitiv, gerunziu, participiu, supin*).

timpul, se referă la momentul unei acțiuni: *prezent, trecut* (*imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfectul*), *viitor* (*viitor I și viitor anterior*)

diateza, atitudinea subiectului față de acțiune: *activă, reflexivă pasivă*.

Acestea caracterizează în mod diferit părțile de vorbire, fiind comune unora dintre ele și specifice numai altora dintre acestea. Clasele morfologice sau părțile de vorbire aparținând morfologiei sunt:

flexibile: *substantivul, articolul, pronumele, adjectivul, numeralul, verbul*.

neflexibile (sau numai *parțial flexibile*): *adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția*.

Întrucât ele au fost studiate în anii gimnaziali și de liceu, oferim în continuare un exemplu de structurare de tipul informație de curs, urmând ca studenții să -și refacă, prin intermediul bibliografiei existente, propriile notițe, care, astfel, le vor fi de mai mare folos.

VI. Test pentru examenul de LRC

Notă: Pentru a putea răspunde corect la testul de autoevaluare, studenții trebuie să parcurgă materia teoretică din bibliografia obligatorie, în care vor găsi și alte aspecte, netratate în prezentul curs, precum și soluții pentru numeroasele cerințe cu caracter practic din test. De asemenea, testul reprezintă numai o parte din totalul întrebărilor posibile. Cât privește examinarea propriu-zisă, adică testul pentru examen, studenții sunt îndrumați să consulte lucrarea semnată de Ion Toma, Florin Popescu,

Elena Silvestru, ***Limba română*** (curs general), Editura Fundației *România de Mâine*, București, 2000, din care vor fi formulate cerințele.